

הכרמל - רכס כוכביהים (סטלה מאריס)

את הכביש וניגש אל **מנזר הכרמליתים** (2). המבנה הגדול והיפה נבנה על "ראש הכרמל" הידוע כמקום קדוש משחר ההיסטוריה. בדיקת המקורות ההיסטוריים מלמדת שקדושת הכרמל קדומה מאוד (לפחות מהמאה ה-15 לפני הספירה), והיא נשמרת מאז ועד היום. הקדושה עברה מאמונה אחת לחברתה, ומדת אחת לדת אחרת, וכל אחת מאלה שינתה והוסיפה גרסאות משלה לגבי קדושת המקום. כך עשו גם הנזירים הכרמליתים שהגיעו לכאן בתקופה הצלבנית - הם קיבלו את המסורות העתיקות והוסיפו במשך הזמן גרסאות משלהם. הכרמליתים, שהעריצו את דמותו של אליהו הנביא, קבעו אותו כפטרוֹן המסדר שלהם, ומכאן מובנת חשיבותו הרבה של "ראש הכרמל" לגביהם. עם התמוטטות ממלכת הצלבנים, הם נאלצו לברוח מארץ-ישראל, בסוף המאה ה-13. אמנם הם שבו לאירופה, אך המשיכו לקוות שיחזרו אל ארץ-הקודש. רק במאה ה-17 הדבר נסתייע בידם, ואחרי שנבצר מהם להתמקם במערת אליהו, הם בנו את המנזר בראש הכרמל, מעל למערה. הבנייה החלה בימי השליט הבודוי דהר אל עומר, בשנת 1767. באותה תקופה זכו הנזירים הכרמליתים לתמיכה ולחסות של מלך

איור מתוך הספר "חיפה", מאת: לורנס אוליפנט

צרפת, ומאז, כנראה, מכונה הסביבה בשם "הכרמל הצרפתי". בשנת 1799 הגיע צבא נפוליון ממצרים לארץ-ישראל, ובמסעו צפונה כבש את חיפה. כשהצבא המשיך צפונה, לכיבוש עכו, הפך המנזר לבית-חולים צבאי, שבו שוכנו החיילים הצרפתים חולי הדבר. כאשר המצור על עכו נכשל, והצבא נסוג - נותרו כאן החיילים החולים, ואז כשהגיעו

לרכס כוכביהים

המונים מבקרים לאחרונה בחיפה עיר הכרמל, ונוהרים בעיקר ל"גנים הבהאים" המרהיבים ביופיים ול"מושב הגרמנית" המעניינת, שעברה תהליכי שימור ושיחזור מרשימים.

לא כולם יודעים, שבנוסף לשתי האטרקציות התיירותיות הללו יש בחיפה עוד הרבה מקומות יפים ואתרים מעניינים.

הפעם נציע לטייל ברכס כוכביהים, המוכר יותר בכינויו "סטלה מאריס". כאן נמצאים כמה אתרים דתיים והיסטוריים, שמייצגים פרקים חשובים בתולדות הארץ בכלל ובתולדות חיפה בפרט. ביניהם מחבר מסלול הליכה נוח, שמזכה את המטיילים בו בתצפיות נוף יפות על חיפה וסביבותיה, וגם בשפע של פריחה בחודשי החורף והאביב.

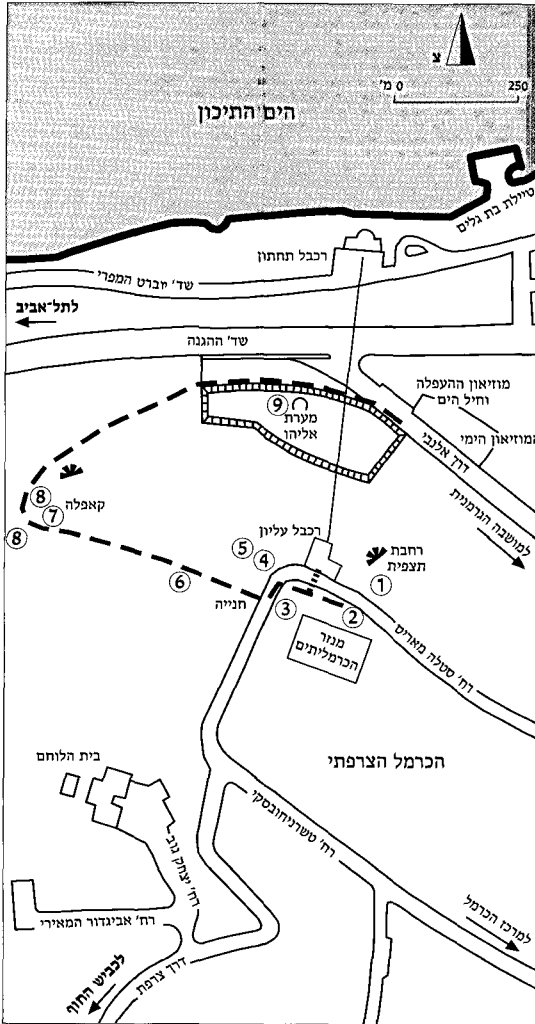
אורך המסלול: כקילומטר וחצי.
נקודת מוצא: החניון מול מנזר הכרמליתים, רח' סטלה מאריס, חיפה.
נקודת סיום: מערת אליהו.
משך הזמן: כשעתיים (או יותר) - מותנה במידת העניין).
קושי: קל, מתאים לכל המשפחה.
ציוד: לבוש צנוע - הולם לביקור באתרים דתיים ומקודשים.
עונה מומלצת: כל השנה.

רחבת התצפית

נפתח את הטיול בתצפית נוף מרחבת התצפית (1) שנמצאת ליד הרכבל העליון. הנוף שרואים מכאן מרהיב, והוא כולל את רכס הסולם, פסגות הגליל העליון, הרי הגליל (מראש הנקרה ועד עכו), ומפרץ חיפה על יישוביו הצפופים בואך העיר חיפה. למרגלותינו משתרע חלק ניכר של חיפה, הכולל את העיר התחתית והנמל, המושבה הגרמנית ושכונות קריית אליעזר ובת-גלים (ממש מתחתינו נמצאת מערת אליהו, שעליה ידובר להלן, אך היא לא נראית ממקום התצפית). כמו כן ניתן לראות את המוזיאון הימי הלאומי, מוזיאון ההעפלה, וביניהם - בית הקברות של הבהאים.

מנזר הכרמליתים

לאחר ששבענו ממראה הנוף, נחצה (בזהירות)

מפת הטיול

למגדלור

נצא מהמנזר ונחצה את הכביש (בזהירות) אל הרחבה שלפני המחנה הצבאי. כאן נראה אנדרטה בדמות פסל הבתולה מרים (4) שניצב על עמוד גבוה.

מעבר לגדר (בתוך המחנה הצבאי) נראה את המבנה הגדול (5) שהוקם בשנת 1821 כ"מעון קיץ" עבור השליט עבדאללה פחה. אברהים פחה, השליט המצרי שבא בעקבותיו, העניק את המבנה לכרמליתים, והללו הפכו אותו לאכסנייה עבור הצליינים. בימי המנדט שינה המקום את ייעודו: ב-1927 הוקם כאן המגדלור, ומאז מכונה המבנה "סטלה מאריס" (כוכב הים).

אויביהם הטורקים הם טבחו את החולים הצרפתים ללא רחם... ברבות השנים הוקמה בחזית המנזר מצבה דמוית פירמידה לזכר חיילי נפוליון (3), ועליה כתוב בלטינית "איך נפלו גיבורים בתוך המלחמה". המצבה הקטנה שעל קודקודה נוסף צלב מברזל, ניצבת עד היום ברחבת הכניסה למנזר.

הרס ובנייה

בשנת 1821 הרסו חייליו של עבדאללה פחה את המנזר, אך הכרמליתים לא אמרו נואש, ולאחר שהשיגו אישור מיוחד מהשולטן (פירמאן) החלו לבנותו מחדש ב-1827. בהתאם לתוכנית החדשה, הוקם מבנה גדול יותר, שנועד להיות בו זמנית מקום תפילה (כנסייה), בית הארחה לצליינים (אכסנייה) ומקום מקלט לנוצרים בעת צרה (מבצר). לכן קומת הקרקע של המבנה עשויה קירות עבים ואיתנים, שבהם יש רק חלונות קטנים המוגנים בסורגים. הקמת המבנה הושלמה ב-1853, ומאז ביקרו בו נוסעים וצליינים רבים, שזכו כאן לסעודה טובה, מיטה נקייה ויין משובח...

הסיור במנזר

לפני כניסתנו למנזר כדאי להתבונן תחילה בסמל המסדר הכרמליתי המתנוסס מעל הדלת: הר הכרמל שבראשו הצלב, ומעליו חרבו השלופה של אליהו והכתובת (בלטינית): "קנא קינאתי לה' אלוהי צבאות". ניכנס פנימה לאולם הכנסייה המפוארת, המעוטרת בציורי תקרה יפים: אליהו הנביא העולה השמימה, דוד הפורט על הנבל, הנביאים ישעיהו, יחזקאל ודניאל, "המשפחה הקדושה" וקדושי המסדר הכרמליתי. בחזית הכנסייה, על הבמה, ניצב פסלה של מרים הקדושה האוחזת את ישו. זהו פסל מקודש המכונה "נוטרדם של הכרמל", והנוצרים מייחסים לו מעשי ניסים ונפלאות. למרגלות הבמה מוליכות מדרגות אל מערה חצובה, שבה בנוי מזבח אבן. לפי המסורת הנוצרית, כאן התגורר אליהו הנביא, ואילו לפי המסורת היהודית (מימי הביניים) כאן קברו של אלישע, תלמידו של אליהו. ראוי להדגיש כי המנזר הזה הוא החשוב ביותר בין מנזרי הכרמליתים בעולם, והוא משמש "כנסיית האם" של המסדר. הנזירים שמשרתים כאן בקודש שמחים להסביר למבקרים (בעברית ובשפות אחרות) אודות המסדר וייחודו וכן על תולדות המסדר, שנוצר בכרמל בימי הביניים.

למדים שהמערה שימשה מקום תפילה וכן מקום בעל סגולות מיוחדות, המביא מרפא וישועה לנזקקים.

בפי המוסלמים והדרוזים המקום נקרא "אל-חאדר" שפירושו "הירוק", והוא כינויו של אליהו אצלם, ואילו הנוצרים קוראים לו "סנט אליאס". יש אגדות ומסורות נוצריות רבות הקשורות למערה, ואחת מהן מספרת כי מרים (אם ישו) ביקרה במערה והתפללה בה.

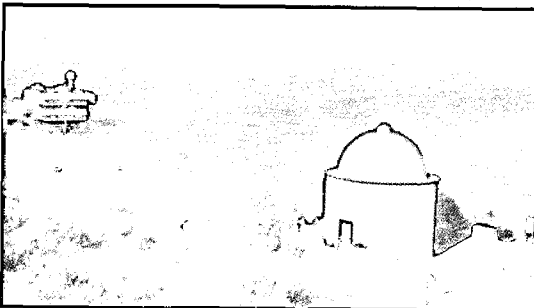
היהודים באים כל ימות השנה להתפלל במערה ולבקש בקשות מיוחדות, אך בעיקר מגיעים המוני מתפללים ביום ראשון אחרי "שבת נחמו" וגם בל"ג בעומר. עולי הרגל נוהגים להדליק נרות במערה, לנדור נדרים ולהביע משאלות ליבם, ויש אף תפילות מיוחדות הנאמרות במקום הזה.

בשל חשיבותו האסטרטגית של המקום הוא הפך להיות מחנה צבאי בריטי, ולאחר קום המדינה הוא היה לבסיס של חיל הים.

למערת אליהו הנביא

ממגרש התנייה, הצמוד למחנה הצבאי מדרום, מתחיל שביל רחב ונוח (6). נמצא את השלט "רכס כוכב הים", ונרד בשביל מערבה אל הקאפלה (7) שבולטת על המדרון. נעצור ליד נקודת התצפית שממנה נראה את תל שקמונה ואת חוף הים, ונבחין על המדרון, שמדרום לנו במדרגות חקלאיות נטושות ובשרידי כרמים ובוסתנים, שפרנסו את הנזירים הכרמליתים במאה הקודמת. נמשיך ללכת בשביל ונגיע למבנה עגול, שנבנה במקורו כטחנת רוח אך הוסב אחר-כך לקאפלה (כנסייה קטנה). מתחתיו ניצבים שני מבנים מבוצרים (8) שהיו עמדות תצפית וירי במלחמת העולם השנייה. הם נבנו כעמדות הגנה על-ידי הבריטים, בזמן שהייתה סכנת פלישה גרמנית - איטלקית לארץ-ישראל. כיום הם משתלבים במסלול כנקודת תצפית יפה. בהמשך השביל נבחין במדרגות חצובות בסלע, ומעליהן תעלות צרות המובילות לבור מים עמוק. כל אלה נחצבו כנראה בידי הנזירים הכרמליתים, ואולי אך קודם לכן. השביל ממשיך ועובר בתוך חורשת ברושים עד שהוא מגיע אל מערת אליהו הנביא (9).

למרגלות המערה - רחבה וגן, ממנו עולים במדרגות אל המקום המקודש לכל הדתות (יהודים, נוצרים, מוסלמים וגם דרוזים ובהאים). בקרב היהודים היא נחשבת אחד המקומות החשובים ביותר בארץ, והמסורת לגבי קדושתה עתיקה. בהיכנסנו למערה נוכל להבחין בכתובות רבות שנחקקו על קירותיה בידי עולי רגל שביקרו כאן מהמאה ה-5 לספירה ואילך. רובן כתובות ביוונית, אך יש גם כתובת בעברית וכן שתי מנורות שבעת הקנים, שכידוע הן סמל יהודי מובהק. הכתובות הללו מעידות שהמערה שימשה מקום עלייה לרגל לנוצרים וליהודים כבר מהתקופה הביזנטית. אין הוכחה מדעית שאליהו אכן גר במערה, אך לפי מסורות קדומות כאן הוא התבודד, וכאן מצא מקלט ומסתור מרודפיו. הראשון שמתאר את המערה הוא היהודי המפורסם רבי בנימין מטודלה, שביקר כאן בשנת 1171. הרבה עולי רגל יהודים (וגם נוצרים) מזכירים את המערה בכתביהם, ומהתיאורים הרבים אנו

מבט כללי משביל המטיילים היורד למערת אליהו, ברקע הקפלה, הים והמכון לחקר ימים ואגמים (צילום: יעקב שורר)

מידע נוסף:
 * מנזר הכרמליתים פתוח כל ימות השבוע בין השעות 07:00-13:30 וכן 15:00-18:00.
 * מערת אליהו פתוחה בימים א' - ה' בין השעות 08:00-16:30, וביום ו' בין השעות 08:00-12:30. בשבתות ובחגי ישראל המערה סגורה.
 הערות: יש להישמע להוראות הממונים, לכבד את קדושת המקומות ואת רגשות המאמינים.

לעיון נוסף:
 י' שורר, "כוכב הים", ארץ וטבע, (גליון 47) 1997, עמ' 38-45.
 א' פרידמן, "טבח חיילי נפוליון על הר הכרמל, וההמצבות לזכרם", נופים 18-19, 1986, תל-אביב, עמ' 61-74.
 א' פרידמן, "משטח כף הכרמל בימי הביניים", נופים 11-12, תל-אביב, תשל"ט, עמ' 47-57.
 ל' אוליפנט, "חגיגות סנט אליאס ומנזר הכרמליים", חיפה, ירושלים, 1976, עמ' 48-50.

יעקב שורר - חוקר ארץ-ישראל מרצה ומדריך, מומחה בנושאי חיפה והכרמל.